

ČESKÉ RODINY A OBDOBÍ TRANSFORMACE

Tématem tohoto čísla 14deníku je česká rodina a její proměna v období po listopadu 1989. Ačkoli některé trendy byly nastartovány již v předchozím období, s pádem železné opony české obyvatelstvo rychle dohnalo vzorce rodinného chování západního světa.

PORODNOST

Snad nejvýrazněji se změna rodinného chování Čechů projevila v porodnosti, resp. plodnosti. Postupný pokles porodnosti probíhal vlastně už od začátku 80. let, ve srovnání s populačně silnými ročníky 70. let. Podle tehdejší vývoje se však očekávalo, že počátkem 90. let začnou rodit právě početné ročníky ze 70. let a porodnost se opět zvedne. Nastala ovšem opačná situace – ženy narozené v 70. letech s pádem železné opony, který znamenal otevření mnoha nových příležitostí, své rodičovství odložily. Propad plodnosti se zastavil v roce 2000. Avšak některé ženy, které založení rodiny odkládaly, rodinu nezaložily ani po roce 2000, a tak se plodnost zvýšila pouze mírně.

Průměrný věk matek při narození prvního dítěte se od počátku 90. let začal postupně zvyšovat. Výrazně se změnil především počet dětí, které se narodily matkám do 19 let. V roce 1989 se takových dětí narodilo 17 467. Ještě v roce 1991 jich bylo přes 20 000. Od té doby se toto číslo snižuje až na počet 2 825 v roce 2013. Ruku v ruce s tím přibývá dětí, které se rodí starším matkám (nad 40 let).

Pokles porodnosti je jednou z nejvýraznějších demografických změn, které se v naší společnosti odehrály, a má a ještě bude mít výrazné dopady. V kombinaci s prodlužující se délkou života tak totiž výrazně roste index stáří naší společnosti, tedy podíl lidí starších 65 let na generaci 0-14 let. V roce 1989 činil index stáří 57,4 %, v roce 2013 115,7 %. Tento fakt bude mít v budoucnu zásadní dopady např. na sociální a zdravotní systém. Musí se s ním však vyrovnat i společnost jako taková. Mnozí sociologové varují před růstem napětí mezi generacemi.

Srovnání některých demografických údajů ČR (1989-2013)

	1989	2013
Průměrný věk prvního sňatku - muži	24,6	32,3
Průměrný věk prvního sňatku - ženy	21,8	29,8
Sňatečnost (‰)	7,8	4,1
Rozvodovost (%)	37,2	47,8
Průměrný věk matky při narození prvního dítěte	22,5	28,1
Porodnost (‰)	12,4	10,2
Plodnost (‰)	1,874	1,456
Umělá přerušena těhotenství na 1000 obyvatel středního stavu	10,8	2,1
Průměrná velikost domácnosti (1991-2011)	2,5	2,3
Index stáří (65+ / 0-14 v %)	57,4	115,7

STABILITA RODIN

Nové pořádky změnilly některé normy společnosti, a tak se mění také stabilita rodin. Společné soužití partnerů mimo manželství již není nahlíženo mimořádně negativně. I před revolucí žilo poměrně hodně mladých lidí společně ještě před sňatkem. Avšak sňatek následoval většinou velmi brzy. Zároveň svatba byla stále vnímána jako legitimizace narození potomka. Svědčí o tom malý počet dětí rozených mimo manželství (7,9 % dětí v roce 1989) a také fakt, že mnoho dětí se rodilo do 8 měsíců po svatbě. To znamená, že sice byly počaty před svatbou, ale než se narodily, svatba se uskutečnila. V roce 2013 se mimo manželství narodilo 45 % dětí.

Také rozvod je v dnešní společnosti více tolerovaný. Často se uvádí, že v Čechách končí rozvodem každé druhé manželství. Je však důležité vést v patrnosti, že nejčastěji se rozvádí lidé, kteří už dříve rozvedení byli. Počet rozvodů tedy navyšují především opakované rozvody. Brněnský sociolog Ivo Možný zároveň dodává, že zprávy o české vysoké rozvodovosti se stávají tak trochu sebenaplnujícím se proroctvím: lidé díky nim čím dál méně věří v manželství na celý život, což je budto odrazuje od uzavření sňatku vůbec, či přispívá k přesvědčení, že manželství lze snadno opustit.

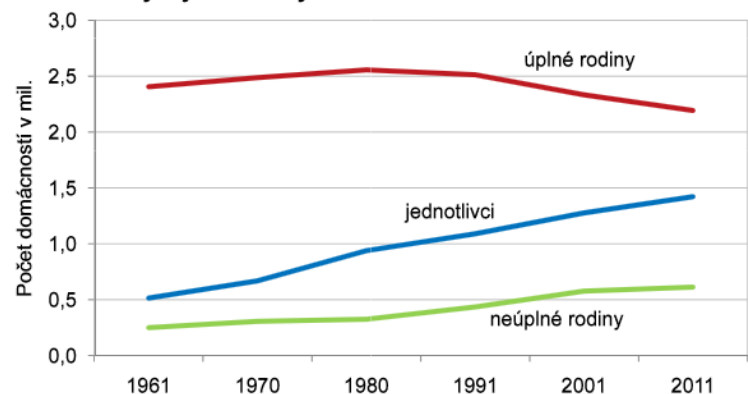
RIZIKA ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ

Sociologové definují rodinu dlouhodobým soužitím více osob, jejich příbuzenstvím a přítomností minimálně rodičů a dětí. Ve statistikách Českého statistického úřadu (ČSÚ) pak můžeme sledovat údaje např. o společně hospodařících domácnostech, kam patří také rodinné domácnosti.

Domácnosti tvořené jednou rodinou, což podle ČSÚ nemusí být rodina *s dětmi*, jsou stále převážně tvořeny manželským párem (69,6 %). Faktických manželství (soužití druha a družky) je podle výsledků sčítání lidu z roku 2011 8,78 %,

faktických partnerství (neformální soužití osob stejného pohlaví) 0,15 %, registrovaných partnerství 0,02 %. Poměrně velký počet rodinných domácností tvoří osamělá matka s dětmi (17,38 %), zatímco domácností osamělých otců s dětmi jsou 4,01 %. Počet domácností obecně v České republice narůstá. Může za to zejména nárůst počtu domácností jednotlivců. Na jedné straně přibývá domácností jednotlivců tzv. singles, tedy mladých lidí. Na druhé straně však roste počet osamoceně žijících seniorů, zejména žen. Právě tyto domácnosti patří k těm nejvíce ohrožených chudobou. Další výrazně ohroženou skupinou jsou neúplné rodiny, přičemž právě v těchto rodinách žije 22 % závislých dětí.

Vývojové trendy domácností v období 1961 – 2011

Zdroj: ČSÚ

ZÁVĚR

Na demografický vývoj samozřejmě reaguje řada národních politik. Na řešení mnoha otázek však stále neexistuje přesvědčivá strategie, ať už jsou to otázky spojené se zajištěním na stáří, bydlením či přípravou na úbytek české populace.

Zdroje:

ČSÚ. www.czso.cz

Jandourek, J.: Sociologický slovník. Portál: 2007.

Možný, I.: Rodina a společnost. SLON: 2006.

